

KUKULJEVIĆEV ARKIV I POČECI NACIONALNE ZNANSTVENE PERIODIKE

U članku govori se o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom i njegovom časopisu Arkiv za pověstnicu jugoslavensku kao početku moderne nacionalne znanstvene periodike.

Devetnaesto stoljeće naziva se, između ostaloga, i stoljećem znanosti. Snažan impuls razvoju znanosti davale su mu razna moderna društva i institucije. Tako je bilo i u Hrvata među kojima su tijekom preporoda, kao i u ostalih naroda, nicali prve javne čitaonice. Kao i drugdje i ovdje su čitaonice, odnosno klubovi čitatelja, odigrali važnu ulogu u modernizaciji života. Prva takva čitaonica bila je otvorena početkom 1838. upravo ovdje u Varaždinu i zvala se *Prijatelji našeg narodnog slovstva*. Središnju ulogu, međutim, imala je zagrebačka Ilirska čitaonica, koja je bila generator institucionalizacije života mlade nacije na gotovo svim područjima.

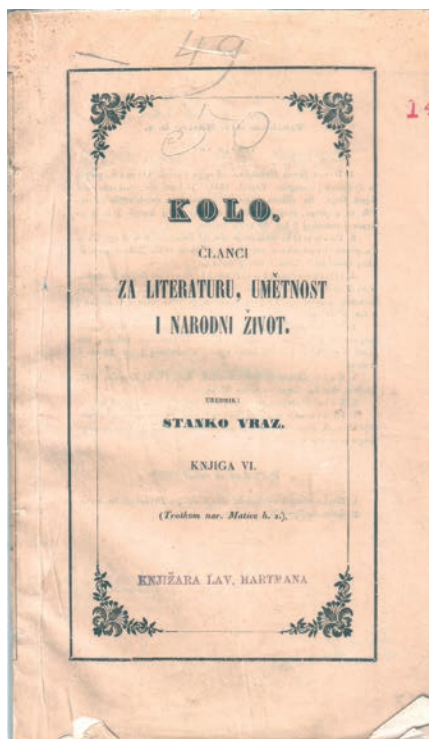
Naime, sva glavna, više-manje i danas aktivna gospodarska, kulturna, znanstvena, književna i druga strukovna društva nastala su ili su bila začeta u okrilju Ilirske čitaonice. Na njezin poticaj nastali su tijekom preporoda Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo (1841), Matica ilirska (1842) i Narodni muzej (1846). Neposredno pred apsolutizma u Zagrebu je 1850. osnovano Društvo za jugoslavensku pověstnicu i starine.

I u svim ostalima društvima do kraja stoljeća – od Sv. Jeronima do Društva hrvatskih književnika – sudjelovao je netko od preporoditelja. U duhu ilirizma bila je zamišljena i glavna znanstvena i umjetnička institucija – *Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium*, tj. JAZU. Ideju o osnutku „učenoga društva“ iznio je još 1821. Tomaš Mikloušić, razradio Ljudevit Gaj i iste 1836. podržao Hrvatski sabor. Kako je car taj zaključak uporno odbijao, Sabor je više puta obnavljao svoj prijedlog. No, jednu načelnu suglasnost vlasti iz 1846. iskoristio je Ivan Kukuljević Sakcinski, tada veliki sudac Varaždinske županije, da bi osnovao spomenuto Društvo za pověstnicu. Njegovo Društvo tako je postala prva organizirana strukovna zajednica, a *Arkiv* prvi nacionalni strukovni časopis.

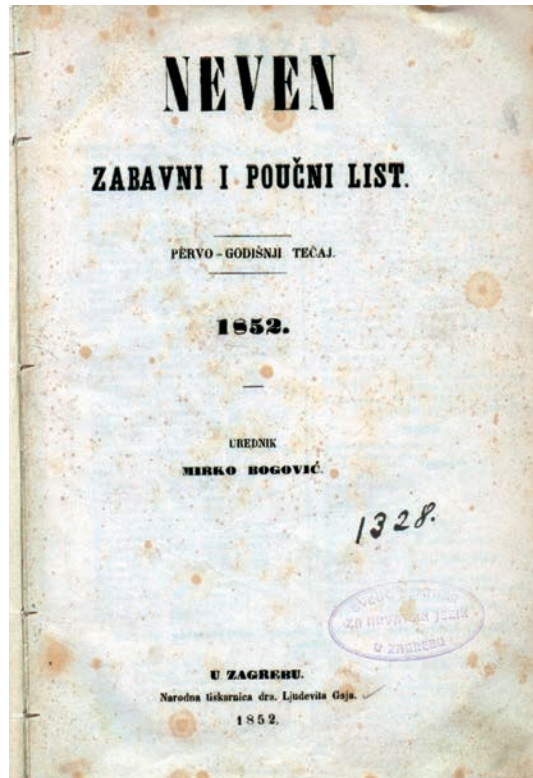
A kad Akademija napokon zaživi, s misijom da uzme „u svoje okrilje sve struke čovječje znanosti“, među prvim akademikima neće biti Ivana Kukuljevića. No, biskup Strossmayer od njega je 1868. za mladu Akademiju otkupio bogatu mu knjižnicu i arhiv. I pri pokretanju Akademijine znanstvene periodike našao se Kukuljević, koji je za prvu ediciju Stari pisci hrvatski priredio *Pjesme Marka Marulića* i napisao studiju o njemu (1869).

Ovi počeci institucionalno organiziranoga znanstvenog rada u Hrvata nisu se dogodili iznenada, nego su imali svoje prethodnice. Uostalom, već prvi naši kalendari, koji su bili naročito popularni tijekom prve polovice 19. stoljeća, pokraj tipičnoga kalendarskog štiva, donosio je i znanstvene, stručne i umjetničke tekstove koji su imali važnu ulogu u stvaranju i oblikovanju raznih tipova buduće čitalačke publike.

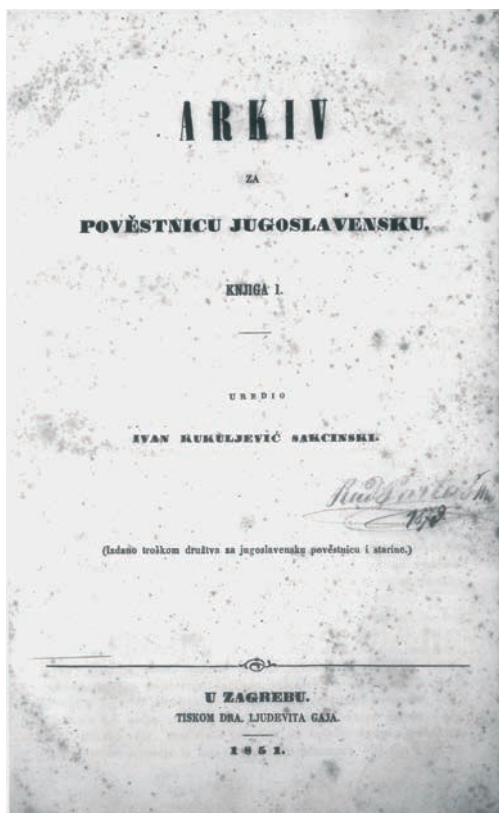
A jedan od argumenata Stanka Vraza da protiv Gajeve volje i politike njegove *Danice* pokrene „svegrani“ časopis dao je naslutiti kojim će glavnim smjerovima krenuti mlada nacionalna periodika. Naime, Vraz je tvrdio da *Danica* treba objavljivati vijesti i kratke članke, tj. „plodove trenutka“, ali zato duge priloge valja prepustiti »povremenom časopisu« kojemu ažurnost nije imperativ, nego ozbiljno i trijezno bavljenje i prosuđivanje stvari iz znanosti i umjetnosti. Mislio je, dakako, na časopis.



A kada njegovo *Kolo* nakon nekoliko godina zapadne u krizu, Matica razmišlja i o tome da ga pretvori u „strogo znanstveni časopis“. Tako je, naime, na glavnoj skupštini Matice ilirske 24. travnja 1852. izjavio tadašnji njezin potpredsjednik Ivan Kukuljević. A kada Matica napokon svome *Kolu* nađe novoga urednika, i to Mirka Bogovića, bivšega urednika *Nevena*, on će u *Kolo* početi uvoditi popularne znanstvene članke iz prirodoslovlja. Valja, međutim, reći i to da je baš spomenuti *Neven* bio prvi časopis koji je u svome impresumu istaknuo da je znanstven. Riječ je o *Nevenovu* zadnjem godištu iz 1858. kada ga je od Matice ilirske bila preuzela riječka Narodna čitaonica te počela izdavati kao „zabavan, poučan i znanstven list“.



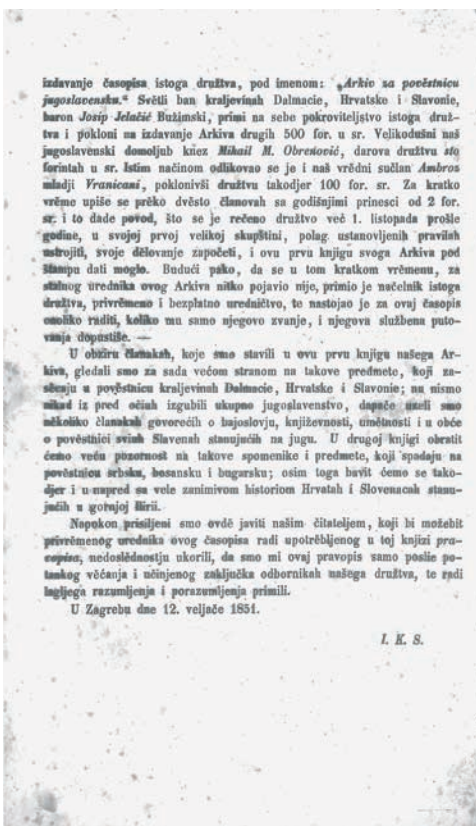
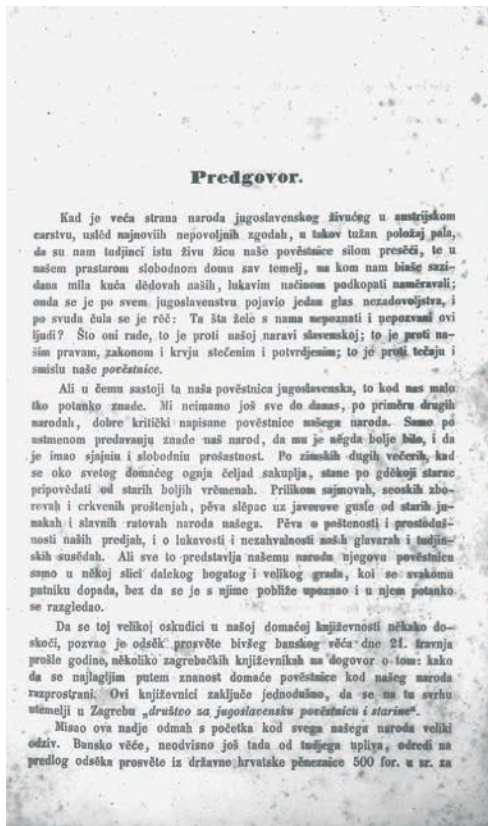
Sve ovo upućivalo je na situaciju u kojoj krugovi oko Matice shvaćaju da valja beletristiku, odnosno zabavu i pouku, odvojiti od stroge znanosti te da se akademija mora čim prije osnovati. Takav strogi znanstveni časopis zasad je bio jedino Kukuljevićev *Arhiv*.



Predgovor svome časopisu Kukuljević je započeo očitovanjem glavne namjere, a to je da se odupre tuđincu koji želi „živu žicu naše povestnice silom preseći“, tj. uništiti same temelje na kojima počiva jedna narod. A tu povestnicu „kod nas malo tko potanko znade“: „Mi neimamo još sve do danas, po primeru drugih narodah, dobre kritički napisane povestnice našega naroda“, pa o svojoj prošlosti znamo samo „po ustmenom predavanju“ ponekog starca i slijepog pjevača. Toj oskudici odlučio je doskočiti „odsek prosvete bivšeg banskog veća“ i „nekoliko zagrebačkih književnika“ koji su 21. travnja 1850. dogovorili „da se najlagljim putem znanosti domaće povestnice kod našeg naroda razprostrani“, tj. da u Zagrebu osnuju „društvo za jugoslavensku povestnicu i starine“.

Bansko vijeće „iz državne hrvatske peneznice“ dalo je 500 forinti za izdavanje časopisa istog društva pod imenom „*Arhiv za povestnicu jugoslavensku*“, ban Jelačić kao pokrovitelj Društva također 500, a srpski knez Mihail M. Obrenović još sto forinti, toliko i član Društva Ambroz mlađi Vranicani. Za kratko vrijeme upisalo se preko

200 članova s godišnjom članarinom od 2 forinte što je omogućilo da se prva knjiga *Arhiva* pripremi za tisak. Budući da se za stalnog urednika nitko nije pojavio, uređivanja se primio načelnik istoga društva, tj. Kukuljević, i to „privremeno i besplatno“.

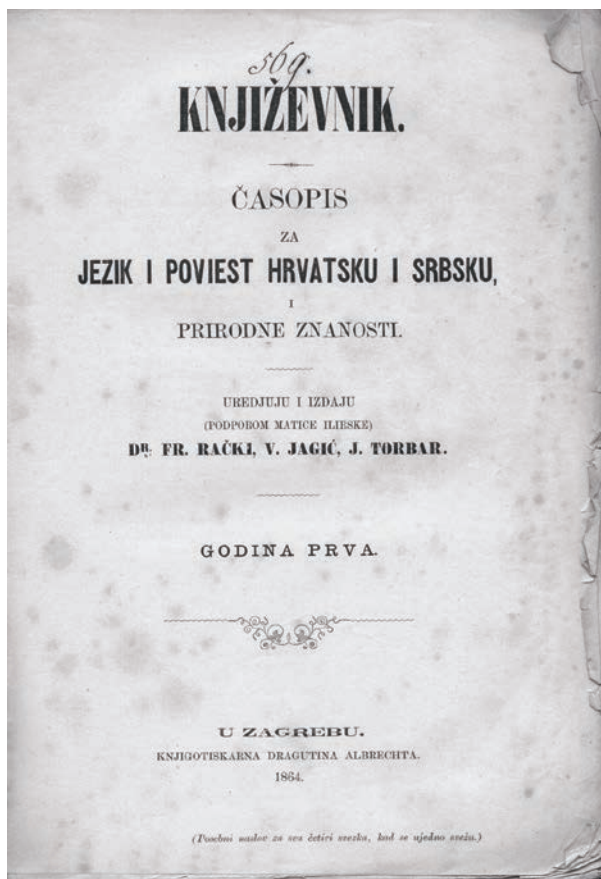


A što se prvih članaka tiče, oni „zasecaju u povestnicu kraljevinah Dalmacie, Hrvatske i Slavonije“, u „ukupno jugoslavenstvo“, a neki govore o bajoslovju (mitologiji), književnosti, umjetnosti i „u obće o povestnici svih Slavenah stanujućih na jugu“.

Što se druge knjige tiče, ona će obratiti veću pozornost „na takove spomenike i predmete, koji spadaju na povestnicu srbsku, bosansku i bugarsku“, kao i historiju Hrvatah i Slovenacah stanujućih u gornjoj Ilirii“. Napokon, pitanje pravopisa riješili su „poslie potankog većanja“.

Arhiv je izlazio do 1875. godine, uglavnom neredovito, pa će sveukupno biti objavljeno dvanaest knjiga mahom hrvatske historiografske građe. U međuvremenu

1864-67. uz Matičinu je pomoć izlazio *Književnik* koji je na prijedlog Franje Račkoga trebao biti prvi časopis za »narodnu znanost«, tj. da objavljuje priloge iz *jezikoslovlja i poviesti hrvatske književnosti, poviesti, zemljopisa, statistike i matematike* te iz *prirodnih znanosti*. Po riječima jednoga od urednika i najagilnijeg suradnika, Varaždinca Vatroslava Jagića, *Književnik* je trebao dokazati „da smo i u naučnom pogledu dozreli za takav zavod“ kao što je bila Akademija.



I baš kada bude akademija osnovana, *Književnik* biva obustavljen, pa mlada Akademija i iskusna Matica pokušavaju surađivati da bi pokrile sva područja, a onda se polako okreću svaka svojoj specijalnosti. Matica će imati ne samo beletristiku nego i svoj *Vienac zabavi i pouci*, a Akademija znanstvene edicije uključujući i specijalizirane časopise.

Tako je stvaran novi, moderni oblik nacionalne kulturne tradicije. Toga časa to je svakako bio najsnažniji oblik legitimacije nacionalnoga identiteta unutar multietničke monarhije. Gajevim riječima: Hrvati su ušli u red obraženih europskih naroda. Goleme zasluge u tome je imao još jedan Varaždinac i jedan od stupova našega 19. stoljeća – Ivan Kukuljević Sakcinski.

LITERATURA

1. V. Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Zagreb 2015: Alfa.
2. V. Brešić, *Čitanje časopisa*, Zagreb 2005: MH.

SAŽETAK

KUKULJEVIĆEV ARKIV I POČECI NACIONALNE ZNANSTVENE PERIODIKE

Snažan impuls razvoju znanosti u Hrvata tijekom 19. st. davale su razna moderna društva i institucije. Jedno od njih bilo je Društvo za jugoslavensku povjestnicu i starine osnovano u Zagrebu 1850. na poticaj Varaždina Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Kukuljevićevo Društvo bilo je zapravo prva organizirana znanstvena zajednica, a *Arkiv* prvi nacionalni strukovni časopis. *Arkiv* je izlazio 1851-75., uglavnom neredovito. Sveukupno je objavljeno dvanaest svezaka članaka i dokumenata iz mahom nacionalne povijesti. U međuvremenu je uz pomoć Matice ilirske izlazio časopis *Književnik* (1864-67), koji je trebao pripremiti kadar za buduću Akademiju (JAZU). Čim je osnovana, Akademija je pokrenula vlastite znanstvene edicije, među njima i specijalizirane časopise. Bio je to početak tradicije moderne nacionalne znanstvene periodike. Glavnu zaslugu u tome imali su upravo Ivan Kukuljević Sakcinski i njegov časopis *Arkiv*.

Ključne riječi: Ivan Kukuljević Sakcinski; *Arkiv*.

SUMMARY

KUKULJEVIĆ'S MAGAZINE ARKIV AND THE BEGINNINGS OF THE NATIONAL SCIENTIFIC PERIODICALS

A strong impetus to the development of Croatian science in the 19th century was given by various modern societies and institutions. One of them was Društvo za jugoslavensku povjestnicu i starine (Association for the Yugoslavian History and Antiquities) founded in Zagreb in 1850 encouraged by Ivan Kukuljević Sakcinski from Varaždin. Kukuljević's Društvo was in fact the first organized professional community, and *Arkiv* was the first national scientific

journal. *Arhiv* was, mostly irregularly, published from 1851 to 1875. Twelve volumes of articles and documents have been published in total, mainly from the national history. Meanwhile, relying on the help of Matica ilirska, magazine *Književnik* (1864-67) was established, with the purpose of preparing staff for the future Academy (JAZU). As soon as it was established, the Academy launched its own scientific editions, including specialized journals. It was the beginning of the tradition of modern national scientific periodicals. The main merit for this belongs to Ivan Kukuljević Sakcinski and his journal *Arhiv*.

Key Words: Ivan Kukuljević Sakcinski; *Arhiv*.